

УДК 330.322:631.1

Т.В. МАЦИБОРА, кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник

Інвестиційна привабливість аграрного сектору України: регіональний аспект

Мета статті - обґрунтувати методiku та здійснити оцінювання інвестиційної привабливості аграрного сектору регіонів України на основі узагальнення підходів до визначення інвестицій як економічної категорії з погляду потенційного інвестора.

Методика дослідження. Методи: діалектичний метод наукового пізнання, аналізу й синтезу, системного узагальнення, коваріаційний аналіз.

Результати дослідження. Розглянуто та узагальнено підходи до визначення інвестицій як економічної категорії з погляду потенційного інвестора. Обґрунтовано критерії та методiku оцінювання інвестиційної привабливості аграрного сектору регіонів. Визначено рівень інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств регіонів України.

Елементи наукової новизни. На основі узагальнення тлумачень інвестицій як економічної категорії з погляду потенційного інвестора обґрунтовано нові підходи до оцінювання інвестиційної привабливості аграрного сектору регіонів, надано пропозиції щодо створення умов для підвищення рівня інвестиційної привабливості окремих регіонів і територій України та забезпечення сталого їх розвитку.

Практична значущість. Висновки, пропозиції та практичні рекомендації, а також запропонована методика оцінювання інвестиційної привабливості аграрного сектору регіонів можуть бути використані для оцінювання рівня розвитку сільського господарства в регіонах України при формуванні та реалізації регіональних інвестиційних програм і проектів. Табл.: 2. Рис.: 2. Бібліогр.: 12.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційна привабливість, інвестиційна привабливість аграрного сектору, дохідність, ризик, регіон.

Мацибора Тетяна Вікторівна - кандидат економічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник відділу інвестиційного та матеріально-технічного забезпечення, Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки» (м. Київ, вул. Героїв Оборони, 10)

E-mail: tatyk@ukr.net

Постановка проблеми. Ефективність господарської діяльності передбачає достатній рівень її інвестиційного забезпечення. Інвестиції сприяють поширенню інновацій, стимулюють зростання обсягів виробництва, економічний та соціальний розвиток.

Розглядаючи регіональний розподіл інвестицій в аграрний сектор національної економіки, слід відмітити значні диспропорції, які посилюють негативні тенденції і деформації у розміщенні продуктивних сил, розвитку не лише окремих регіонів і власне сільського господарства та пов'язаних з ним галузей агропромислового комплексу. Так, за показником капітальних інвестицій з розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь у 2016 р. Донецька область, де цей показник найнижчий серед регіонів України (1223 грн/га), поступається Львівській, в якій відповідно освоєно найбільший обсяг

капітальних інвестицій (4223 грн/га), в 3,5 раза.

Ще більше вражаючими є регіональні диспропорції в обсягах залучення іноземного капіталу, що зумовлено передусім рівнем розвитку регіонів та їхньою інвестиційною привабливістю. Різниця у крайніх значеннях рейтингового ряду показника прямих іноземних інвестицій на 1 га сільськогосподарських угідь регіонів України у 2017 р. сягнула 514 разів. Аутсайдером тут також є Донецька область (1 дол./га). Найпривабливішою для іноземних інвесторів залишається Івано-Франківська область (519 дол./га).

Статус української економіки ґрунтується на декількох складових, серед яких величина території, наявність кваліфікованої робочої сили і якість вищої школи. Однак цих конкурентних переваг у сучасній глобальній економіці вже недостатньо і, крім того, навіть вони втрачаються. Необхідно переосмислення однієї з детермінант національ-

ної конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості - чинника дешевої робочої сили. Подібні традиційні порівняльні переваги української економіки виглядатимуть дедалі менш переконливими і більше — сумнівними. Ці сентенції можна віднести до «філософії злиденності», а зведення у конкурентне достоїнство низької заробітної плати багатьох співвітчизників лише завдаватиме шкоди розвитку економіки країни [2, с. 79].

Інвестиційна привабливість сільськогосподарських підприємств істотно різниться залежно від їх розташування, що пов'язано з природно-кліматичними умовами, екологічним станом території і т.д. Отже, інвестиційний проект у сфері агробізнесу та пов'язаними з ними видами економічної діяльності з найбільшими ефектом може бути реалізованим лише в тих регіонах, де є відповідні умови. У зв'язку з цим для підвищення інвестиційної привабливості аграрних підприємств важливим є встановлення критеріїв її оцінки з точки зору потенційних інвесторів та з урахуванням специфічних особливостей регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями питань інвестування, інвестиційної привабливості та інвестиційного клімату присвячено праці багатьох вітчизняних та зарубіжних учених, серед яких І. Бланк [1], О. Гаврилюк [2], В. Геєць [3], Л. Гитман, М. Джонк [4], А. Дука [5], А. Ідрисов, С. Картишев, А. Постінов [7], А. Михайлов [8], І. Мойсеєнко [9], Г. Спаський [11], В. Федоренко [12].

Мета статті - обґрунтувати методiku та здійснити оцінку інвестиційної привабливості аграрного сектору регіонів України на основі узагальнення підходів до визначення інвестицій як економічної категорії з точки зору потенційного інвестора.

Виклад основних результатів дослідження. Переважна більшість вітчизняних та зарубіжних економістів під інвестиціями розуміють вкладення капіталу з метою отримання прибутку та збільшення (приросту) капіталу в майбутньому [1, с. 10; 4, с. 10; 5, с. 49; 7, с. 7; 9, с. 11]. Приріст капіталу повинен бути достатнім для того, щоб компенсувати інвесторові відмову від використання наявних коштів на споживання у поточному періоді, винагородити його за ризик та повернути втрати від інфляції в майбутньому періоді [12, с. 12].

Законом України «Про інвестиційну діяльність» інвестиції визначаються як усі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (дохід) та/або досягається соціальний та екологічний ефект [10].

Професор І. О. Бланк інвестиційну привабливість підприємства пропонує оцінювати комплексно - від аналізу інвестиційного клімату країни, оцінювання інвестиційної привабливості регіонів, галузей (підгалузей) до оцінювання і перспектив розвитку галузі (підгалузі) в конкретному регіоні та аналізу інвестиційної привабливості підприємства - потенційного об'єкта інвестування [1].

Водночас важливим критерієм при оцінюванні інвестиційної привабливості є економічний інтерес інвестора, який є альфою і омегою здійснення будь-якої підприємницької діяльності. Капітал вкладається заради отримання доходу, тож раціональними очікуваннями інвестора є одержання максимального прибутку від розміщення інвестицій за мінімального ризику втратити, як вкладений капітал або його частину, так і отриманий дохід (прибуток). Тому цілком логічно, що економічна діяльність з позиції потенційного інвестора є привабливою, якщо забезпечується одержання максимального доходу (прибутку) за мінімального рівня ризику. Отже, оцінку інвестиційної привабливості доцільно здійснювати насамперед за критеріями дохідності та ризику.

Як критерій дохідності необхідно використовувати показник, що характеризує ефективність виробництва, наприклад, рівень рентабельності галузі, який є не лише показником ефективності виробництва, але й ознакою конкурентності [6, с. 12].

Інвестиційна діяльність завжди пов'язана з ризиком, який є ознакою непередбачуваності, непевності й нестабільності. Окрім фінансових ризиків, викликаних можливими втратами капіталу або зменшенням обсягів прибутків порівняно з очікуваними, має значення також галузевий ризик, зумовлений специфікою галузі (сезонність виробництва, час обороту капіталу, рівень доходів та платоспроможність населення тощо).

При оцінюванні ризику сільськогосподарських підприємств на регіональному рівні найприйнятнішим критерієм, на нашу думку, є бета-коефіцієнт, який відображає мін-

ливість дохідності сільськогосподарських підприємств окремих регіонів відносно середньої по Україні, а отже, характеризує ступінь галузевого ризику підприємств регіону. Він визначається відношенням коваріації дохідності сільськогосподарських підприємств у відповідному регіоні та середньої дохідності сільського господарства до дисперсії середньої по Україні дохідності сільського господарства:

$$\beta_i = \frac{\text{Cov}(D_i, D_m)}{\sigma^2(D_m)} = \frac{\sum_{j=1}^n (D_{mj} - \bar{D}_m)(D_{ij} - \bar{D}_i)}{\sum_{j=1}^n (D_{mj} - \bar{D}_m)^2},$$

де D_i , D_m - дохідність сільськогосподарських підприємств відповідно i -го регіону та середня дохідність сільського господарства по Україні;

$\text{Cov}(D_i, D_m)$ - коваріація дохідності сільськогосподарських підприємств i -го регіону та середньої по Україні дохідності сільського господарства;

$\sigma^2(D_m)$ - дисперсія середньої по Україні дохідності сільського господарства;

n - число років у досліджуваному періоді;

D_{ij} , D_{mj} - дохідність сільськогосподарських підприємств відповідно i -го регіону та середньої дохідності сільського господарства за j -й період;

$\bar{D}_i$, $\bar{D}_m$ - середня дохідність сільськогосподарських підприємств відповідно i -го ре-

гіону та середня по Україні дохідність сільського господарства за досліджуваний період.

Коефіцієнт β визначає рівень коливань (відхилень) результатів діяльності сільськогосподарських підприємств у відповідному регіоні відносно цього самого показника у цілому по Україні. Стан підприємств галузі у відповідному регіоні вважається нормальним, коли ризик низький ($\beta < 0$) або помірний ($0 < \beta \leq 1$), отже і підприємства регіону привабливі для інвесторів. Коефіцієнт $\beta > 1$ вказує на високий рівень ризику, відповідно діяльність підприємств галузі у регіоні нестабільна, схильна до коливань, що негативно впливає на їхню інвестиційну привабливість.

Проте, незважаючи на низький або помірний рівень ризику, підприємства можуть бути непривабливими або малопривабливими через їхню невисоку дохідність чи навіть збитковість або ж їхня дохідність різко зменшується. І, навпаки, підприємства регіону з високим рівнем ризику, але які мають достатньо високий рівень дохідності, є дуже привабливими для інвесторів, оскільки навіть при значних коливаннях підприємства залишаються високорентабельними. Оцінювання рівня інвестиційної привабливості підприємств галузі регіону наведено в табл. 1.

1. Матриця інвестиційної привабливості галузі в регіоні за критеріями оцінювання «дохідність-ризик»

Дохідність	Рівень ризику		
	Низький $\beta < 0$	Помірний $0 < \beta \leq 1$	Високий $\beta > 1$
Низька	Малопривабливі	Малопривабливі	Непривабливі
Середня	Дуже привабливі	Привабливі	Привабливі
Висока	Дуже привабливі	Дуже привабливі	Дуже привабливі

Джерело: Запропоновано автором.

Інвесторів передусім приваблює високий рівень прибутковості. Тому пріоритетним напрямом інвестування сільського господарства України залишається рослинництво як більш прибуткова та експортоорієнтована галузь, продукція якої конкурентоспроможна на внутрішньому і зовнішньому ринках (рис. 1).

Намагання отримати більші прибутки вплинуло на структуру виробництва сільськогосподарської продукції, зумовило дис-

пропорції у розвитку тваринницьких і рослинницьких галузей. Так, у 2016 р. виробництво продукції рослинництва було рентабельним у сільськогосподарських підприємствах у всіх без винятку регіонах, а середній по Україні рівень рентабельності становив 44,4 %. Водночас виробництво тваринницької продукції було збитковим у 7 регіонах, а середній рівень рентабельності її по Україні склав 7,7 %.

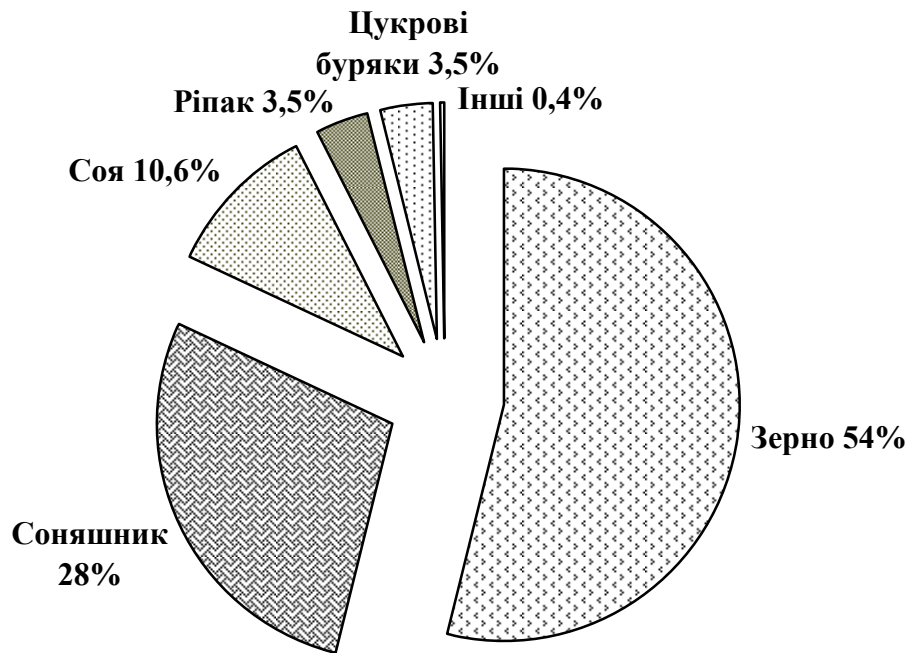

Рис. 1. Структура інвестицій в основний капітал за видами продукції рослинництва у сільськогосподарських підприємствах, 2016 р.

Джерело: Авторські розрахунки на основі форми № 50-сг «Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств».

У структурі посівних площ зернові і зернобобові культури займають 53 %, технічні культури - 33 %, у тому числі соняшник - 23 %. На кормові культури припадає тільки 7 % (у 1990 р. було 37 %). За останні двадцять років відбулися кардинальні зміни у спеціалізації господарств. Недотримання сівозмін також негативно впливає на загальну продуктивність землі, стан кормової бази та розвиток тваринництва. Як наслідок, у структурі експорту продукції агропродовольчого виробництва України переважає зерно та продукція олієжирового підкомплексу.

В Україні також поки що не досягнуто раціональних норм споживання багатьох важливих продуктів харчування, тому, зокрема, є потреба у збільшенні насамперед виробництва м'ясо-молочної продукції, плодів, ягід та винограду.

Обсяг інвестицій у виробництво тваринницької продукції у 4 рази менший порівняно з інвестиціями у рослинництво. Серед галузей тваринництва більш привабливими для інвесторів є птахівництво і свинарство. У розвиток птахівництва у 2016 р. спрямовано 36 % загального обсягу інвестицій у тваринництво, у тому числі на виробництво

яєць - 21,6 %, м'яса птиці - 14,4 %. У свинарство надійшло 30,6 %, молочне скотарство - 26 % інвестицій в основний капітал тваринницьких галузей (рис. 2).

Аналіз рівня дохідності та ризику сільськогосподарських підприємств по регіонах у 2010-2016 рр. дає змогу визначити рівень інвестиційної привабливості аграрного сектору в регіонах України (табл. 2).

Висновки. Для сталого розвитку аграрного сектору та сільських територій регіонів насамперед необхідно створити умови для підвищення рівня інвестиційної привабливості окремих регіонів і територій. Так, важливим є кардинальне і якісне реформування економіки, правоохоронної та судочинної системи, демонополізація та детінізація економіки, подолання корупції для забезпечення захисту прав власності та припинення аграрного рейдерства; забезпечення стабільності та прозорості законодавства, оптимальний рівень податкового навантаження; розвиток ринкової інфраструктури; державна інвестиційна підтримка фермерства, особливо на депресивних сільських територіях.

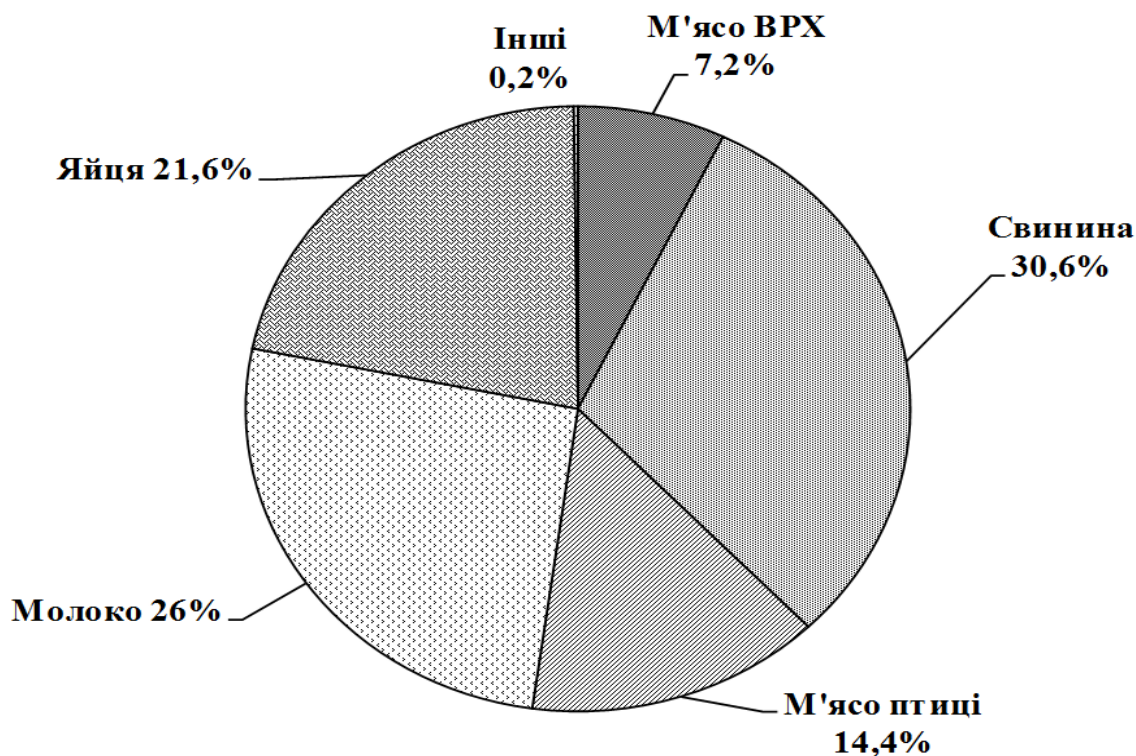

Рис. 2. Структура інвестицій в основний капітал за видами продукції тваринництва в сільськогосподарських підприємствах у 2016 р.

Джерело: Авторські розрахунки на основі форми № 50-сг «Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств».

2. Матриця інвестиційної привабливості аграрного сектору (дохідність-ризик) в Україні

Дохідність	Рівень ризику		
	Низький $B < 0$	Помірний $0 < B \leq 1$	Високий $B > 1$
Низька	Малопривабливі	Малопривабливі Житомирська Закарпатська Рівненська Чернівецька Чернігівська	Непривабливі
Середня	Привабливі Львівська	Привабливі Вінницька Волинська Донецька Київська Одеська Тернопільська Харківська Хмельницька Черкаська	Привабливі Сумська Херсонська
Висока	Дуже привабливі	Дуже привабливі Дніпропетровська Івано-Франківська Миколаївська	Дуже привабливі Запорізька Кіровоградська Луганська Полтавська

Джерело: Авторські розрахунки на основі форми № 50-сг «Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств».

Дуже важливим є також удосконалення структури виробництва продукції, формування ефективної економічної спеціалізації з урахуванням зональних та регіональних особливостей для підвищення ефективності використання наявного ресурсного потенціалу, збільшення виробництва сільськогосподарської продукції та поліпшення її якості.

Список бібліографічних посилань

1. Бланк И. А. Инвестиционный менеджмент. Киев : МП «ИТЕМ ЛТД, «Юнайтед Лондон Трейд Лимитед», 1995. 448 с.
2. Гаврилюк О. В. Інвестиційний імідж та інвестиційна привабливість України. *Фінанси України*. 2008. № 3. С. 79-93.
3. Гець В. М. Подолання квазіринковості - шлях до інвестиційно орієнтованої моделі економічного зростання. *Економіка України*. 2015. № 6. С. 4-17.
4. Гитман Л., Джонк М. Основы инвестирования / пер. с англ. Академия народного хозяйства при правительстве РФ : Москва : Дело, 1999. 1008 с.
5. Дука А. П. Теорія та практика інвестиційної діяльності. Інвестування : навч. посіб. 2-е вид. Київ : Каравела, 2008. 432 с.
6. Забезпечення конкурентоспроможності аграрного сектору економіки України на внутрішньому і зовнішньому ринках: наукова доповідь / за ред. В. М. Трегобчука, Б. Й. Пасхавера. Київ: Ін-т екон. та прогноз., 2007. 260 с.
7. Идрисов А.Б., Картышев С.В., Постинов А.В. Стратегическое планирование и анализ эффективности инвестиций. Москва : Информ.-изд. дом «ФИЛИН», 1996. 272 с.
8. Михайлов А. М. Методичні підходи та система показників визначення інвестиційного клімату в аграрному секторі економіки. *Економіка АПК*. 2016. № 12. С. 76-82.
9. Мойсєненко І. П. Інвестування: навч. посіб. Київ: Знання, 2006. 490 с.
10. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 р. № 1560 - XII (зі змінами). База даних «Законодавство України». URL : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1560-12> (дата звернення 25.01.2018).
11. Спаський Г. В. Інвестиційна діяльність в агропромисловому комплексі Закарпатської області. *Економіка АПК*. 2012. № 12. С. 61-66.
12. Федоренко В. Г. Інвестиційний менеджмент : навч. посіб. Київ : МАУП, 1999. 191 с.

References

1. Blank, I.A. (1995). *Investicionnyj menedzhment* [Investment management]. Kiev: MP "ITEM LTD, "Junajted London Trejd Limited" [In Russian].
2. Havryliuk, O.V. (2008). Investytsiinyi imidzh ta investytsiina pryvablyvist Ukrainy [Investment image and investment attractiveness of Ukraine]. *Finansy Ukrainy*, 3, pp. 79-93 [In Ukrainian].
3. Heiets, V.M. (2015). Podolannia kvazirynkovosti - shliakh do investytsiino oriientovanoi modeli ekonomichnoho zrostantia [Overcoming quasi-market is the path to an investment-oriented model of economic growth]. *Ekonomika Ukrainy*, 6, pp. 4-17 [In Ukrainian].
4. Gitman, L., & Dzhonk, M. (1999). *Osnovy investirovaniia* [Investing basics]. (Trans.). Moskva: Delo [In Russian].
5. Duka, A.P. (2008). *Teoriia ta praktyka investytsiinoi diialnosti. Investuvannia: navch. posib. 2-e vyd.* [The theory and practice of investment activity. Investing: teach. guidances. 2nd ed.]. Kyiv: Karavela [In Ukrainian].
6. Paskhaver, B.Y. (2007). *Zabezpechennia konkurentospromozhnosti ahrarnoho sektora ekonomiky Ukrainy na vnutrishnomu i zovnishnomu rynkakh: naukova dopovid* [Ensuring competitiveness of Ukrainian agricultural sector in domestic and foreign markets: scientific report]. V.M. Trehobchuk, B.Y. Paskhaver (Eds.). Kyiv: Int-t ekon. ta prohnouzuv. [In Ukrainian].
7. Idrisov, A.B., Kartyshev, S.V., & Postinov, A.V. (1996). *Strategicheskoe planirovanie i analiz jeffektivnosti investitsij* [Strategic planning and analysis of investment efficiency]. Moskva: Informacionno-izdatel'skij dom "FILIN" [In Russian].
8. Mykhailov, A.M. (2016). *Metodychni pidkhody ta sistema pokaznykiv vyznachennia investytsiinoho klimatu v ahrarnomu sektori ekonomiky* [Methodological approaches and tools for assessment of the investment climate in agrarian sector of economy]. *Ekonomika APK*, 12, pp. 76-82 [In Ukrainian].
9. Moiseienko, I.P. (2006). *Investuvannia: navch. posib. [Investing: teach. guidances]*. Kyiv: Znannia [In Ukrainian].
10. Pro investytsiinu diialnist: Zakon Ukrainy vid 18.09.1991 # 1560-XII (zi zminamy) [On investment activity: Law of Ukraine from 18.09.1991 No. 1560-XII (with changes)]. *Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy»*. VR Ukrainy. Retrieved from: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1560-12> [In Ukrainian].
11. Spaskyi, H.V. (2012). *Investytsiina diialnist v ahropromyslovomu kompleksi Zakarpatskoi oblasti* [The investment activity in agroindustrial complex of Zakarpattya region]. *Ekonomika APK*, 12, pp. 61-66 [In Ukrainian].
12. Fedorenko, V.H. (1999). *Investytsiinyi menedzhment: navch. posib. [Investment Management: teach. guidances]*. Kyiv: MAUP [In Ukrainian].

Matsyhora T.V. Investment attractiveness of the agrarian sector of Ukraine: regional aspect

The purpose of the article is to justify methodology and evaluate an investment attractiveness of the agricultural sector in the regions of Ukraine based on a generalization of approaches to determining investment as an economic category from the point of view of a potential investor.

Research methods. In the research process have been used such scientific methods as: dialectical method of scientific knowledge, analysis and synthesis, systemic generalization, covariance analysis.

Research results. Approaches to the definition of investment as an economic category from the point of view of a potential investor have been considered and summarized. The criteria and methodology for evaluation of investment attractiveness of the agrarian sector of the regions have been substantiated. The level of investment attractiveness of agricultural enterprises of the regions of Ukraine has been determined.

Elements of scientific novelty. Scientific novelty of the article lies in justified new approaches to evaluation of investment attractiveness of the agricultural sector of the regions, based on the generalization of the interpretations of investment as an economic category from the point of view of a potential investor. There have been made suggestions to create conditions for raising the level of investment attractiveness of certain regions and territories of Ukraine and ensuring their sustainable development.

Practical significance. Conclusions, proposals and practical recommendations, as well as the proposed methodology for evaluation of investment attractiveness of the agricultural sector of the regions can be used to assess the level of development of agriculture in the regions of Ukraine in formation and implementation of regional investment programs and projects. Tabl.: 2. Figs.: 2. Refs.: 12.

Keywords: investments, investment attractiveness, investment attractiveness of the agrarian sector, profitability, risk, region.

Matsyhora Tetiana Viktorivna - candidate of economic sciences, senior researcher fellow, leading research fellow of the department of investment, material and technical support, National Scientific Centre "Institute of Agrarian Economy" (10, Heroiv Oborony st., Kyiv)
E-mail: tatyk@ukr.net

Мацібора Т.В. Інвестиційна привлекательність аграрного сектора України: регіональний аспект

Цель статьи - обосновать методику и провести оценку инвестиционной привлекательности аграрного сектора регионов Украины на основе обобщения подходов к определению инвестиций как экономической категории с позиции потенциального инвестора.

Методика исследования. Методы: диалектический метод научного познания, анализа и синтеза, системного обобщения, ковариационный анализ.

Результаты исследования. Рассмотрены и обобщены подходы к определению инвестиций как экономической категории с позиции потенциального инвестора. Обоснованы критерии и методика оценки инвестиционной привлекательности аграрного сектора регионов. Определен уровень инвестиционной привлекательности сельскохозяйственных предприятий регионов Украины.

Элементы научной новизны. На основе обобщения трактовок инвестиций как экономической категории с позиции потенциального инвестора обоснованы новые подходы к оценке инвестиционной привлекательности аграрного сектора регионов, даны предложения по созданию условий для повышения уровня инвестиционной привлекательности отдельных регионов и территорий Украины и обеспечения устойчивого их развития.

Практическая значимость. Выводы, предложения и практические рекомендации, а также предложенная методика оценки инвестиционной привлекательности аграрного сектора регионов могут быть использованы для оценки уровня развития сельского хозяйства в регионах Украины при формировании и реализации региональных инвестиционных программ и проектов. Табл.: 2. Илл.: 2. Библиогр.: 12.

Ключевые слова: инвестиции, инвестиционная привлекательность, инвестиционная привлекательность аграрного сектора, доходность, риск, регион.

Мацібора Татьяна Викторовна - кандидат экономических наук, старший научный сотрудник, ведущий научный сотрудник отдела инвестиционного и материально-технического обеспечения, Национальный научный центр «Институт аграрной экономики» (г. Киев, ул. Героев Оборона, 10)
E-mail: tatyk@ukr.net

Стаття надійшла до редакції 12.02.2018 р.

Фахове рецензування: 15.02.2018 р.

Бібліографічний опис для цитування:

Мацібора Т.В. Інвестиційна привабливість аграрного сектору України: регіональний аспект. *Економіка АПК*. 2018. № 3. С. 49 – 55.

* * *